

Colecția GHEORGHE FĂT

„Nuieiatul feciorilor“ în Șurdești

Cel ce nu-și făcea armata, nu trecea prin oastea țării, dacă era încă neîncorporat sau din alte motive, nu era considerat „bărbat“.

Bătrânii satului spun că era interzis „umblatul“ acestora prin sat, la fete sau ieșitul seara la „bodega“ satului.

În schimb, feciorii cu armata făcută se organizau în găști, grupuri de 6-8 inși, de regulă după „hangul“ familiei, fiind înarmați fiecare cu nuiiele de alun lungi (3-4 m). Ieșeau să îi pândească pe cei care aveau interdicție. Care erau surprinși că încalcă regula, erau puși pe fugă spre casele lor prin nuielare de către feciorii cu armata făcută (cei ce au fost în „cătănie“). Nu în puține cazuri, „nuieiatul“ se termina cu bătăi între nuielați și nuielători.

Părinții ambelor tabere se împăcau în numele feciorilor cu un pahar de horincă, de regulă în duminica următoare la jocul de la șură.

7 cruci și semnificația lor

În satul Șurdești există câteva cruci cu anumite semnificații pentru locuitorii de aici:

- În „Vârful Cornului“ (în ograda lui Cotoț Onisim);
- „Crucea Drumului“ (în ograda lui Șchiop Achim);
- „Vârful Pogorului“ la grajdul C.A.P. (în ograda lui Niculaia Nuțucului);
- „Pogor“ (pe pământul lui Gheorghe a lui Crăciun zis Pocăitul);
- „Vârful Opcinii“ („Blojanului“);
- „Pe șesuri“ (spre biserică);
- „Crucile ulițelor satului“ (spre școală);
- „Găvrilă“ în Vârf la Dănești (Alexa lui Mihai);
- „Sub Pleșa“.

Acestea două din urmă sunt pe ulița ce duce spre casa lui Dan Gavril, ctitorul bisericii din Vârful Cornului.

Primele 7 cruci din cele de mai sus semnifică zilele săptămânii și reprezintă cele 7 repere, „mejduri“ ale satului, după care nu există gospodării. Există și o legendă în legătură cu aceste cruci. Numitul Dan Gavril (Moșu' din izvor, străbunicul după mamă a profesorului Gheorghe Făt, cel care a consemnat), având avere multă, avea și multe sluji (dintre care și îngrijitori de animale) pe imășul „Muta Mică“, fete sau băieți de diferite vârste. Legenda spune că printre sluji (îngrijitori de animale pe pășunat peste vară), Dan Gavril ar fi avut și o frumoasă fată (lipsită de darul vorbirii, adică mută).

A. 245

Știi bădiță ce ziceai
Că altă drăguță n-ai !?
Te-am pândit și te-am aflat
Cu care-i mai hâdă-n sat.
Și-ai ieșit la fagădău
Ca-i gândit că-mi pare rău.
Da mie îmi pare bine
C-am scăpat bade de tine.

Informator: Mihalca Titiana

A. 246

Mă dusăi asară bat
Mă trezii cu hâda-n pat.
Haida drace, du-o-n cârcă,
Că la noapte mă mănâncă!
Popă când m-ai cununat,
Cinci sute de lei ți-am dat
Haida și mă descunună,
Că ți-oi da o sută bună.
- Cununia-o fost la mine
Ochii-o fost în cap la tine,
De ce nu te-ai uitat bine
De ce n-ai venit la mine?!

←—————→
O crescut iarbă pă supt iel.

Horea lui Vălean

A. 247

Asta-i horea lui Vălean
 N-am zâs-o de amu-i on an.
 Când Vălean p-aici trăie
 Astă hore o hore.
 Câte mândre-auză
 Tăte focu'l învâle
 Numa mândra lui ce dragă
 Bagă capu' pă fereastră:
 - Blem Vălene până-n casă!
 Că-i rujilisu' pă masă
 Și cafeiu' în fereastră.
 Rujilisu' l-o băut
 Și cafeiu' l-o mâncat,
 Gre boală l-o apucat.
 Și Vălean din grai graie:
 - Așterne, măicuță, patu
 Că pă mine mă doare capu'.
 Da l'așterne cât de iute
 Că mă doare păstă frunte.
 - Zăsu-ț-am Vălene țâie,
 Mândrele te-or pune bine!
 Când era la miazănoapte
 Vălean trăgăna de moarte.

Marele bocotan (așa se numeau oamenii cu mai mult pământ) ar fi „badjocorit“ (violat) pe acea fată, „răstignind-o „ prin patru cârlige din lemn verde. Drept pedeapsă pentru păcatul său recunoscut, preotul la care s-a mărturisit (spovedit) i-a dat canon să ridice 7 cruci și o biserică. Averile lui (pământurile) au fost numite de atunci: „Muta Mică“ (unde și astăzi există un imas) și „Muta Mare“, aceste dealuri având fiecare dintre ele câte o bornă topografică militară, greu de găsit fără ajutorul localnicilor.

Șurdești – legendă și adevăr

Denumirea satului Șurdești, atestat documentar de la 1411, ar veni:

- a) de la cetatea dacică Șiridava, axată pe Munții Gutâi; (informator Mihut Gheorgheț, Șurdești)
 - b) de la un cioban, oieritul în satul Șurdești fiind o ocupație străveche. Se spune că la una din multele stâni, unul din păstori era surd, motiv pentru care ceilalți păstori trebuiau să țipe când vorbeau cu el;
 - c) a treia variantă ar fi de la sură – grajd pentru animale unde se treiera grâul cu ajutorul „umblăcelor“ (snopul de grâu era bătut de spice cu ajutorul a 2-3 bețe de corn articulate între ele prin curele de piele uscată pentru desprinderea bobului de grâu împreună cu pleava). După aceea se aplică vânturatul prin ridicarea cu ambele mâini a amestecului de boabe și pleavă dintr-un ciur sau lighean în bătaia vântului. În final, se cern prin ciur special, boabele de grâu trecând prin sită (ciur) iar alte semințe, pământ rămâneau, apoi se aruncau.
- Șura era acoperită cu paie din grâu, șarpanta (hezașul) fiind foarte înaltă (în unghi foarte ascuțit) tocmai pentru ca zăpada să nu stea pe sură, ca de altfel și apa de ploaie.

„Ocara“ satului (porecle din Șurdești)

LUPI – de la Gheorghe Lupu care ar fi fost primul patron al Minei Cavnice ale cărei prime galerii au fost pe hotarul Șurdeștiului, sub „Dâmbul Lupului“ (loc al lui Gh. Lupu). O astfel de galerie se poate vedea și astăzi, altele fiind surpate sau închise prin astupare (există o legendă în acest sens).

FOI – de la familia cu mulți prunci sau „foi“ (se știe că au existat asemenea familii, chiar și în zilele noastre, de exemplu familia Demian Vasile (a Mazării) a avut 16 copii din care astăzi trăiesc 15), familia Pop Mihai a avut 11 copii din care mai trăiesc 2, familia Șchiop Alexa (a lui Vasalie).

FOALE – forjă de la fierărie sau coăcie unde se prelucra fierul pentru potcovit cai, raful pentru roata din lemn sau sanie, ilăul și ciocanul pentru bătutul coasei, „legatul“ saniei pentru cai etc.

A cui îi iapa îi și mânzu'.

Udătorii-obicei agrar

De ce **Udătorii**? Acest termen ar fi mai potrivit pentru denumirea acestui obicei, deoarece udătorii, oamenii satului, îl udă pe cel care a ieșit primul la arat. Deci ponderea este colectivitatea satului. Udătorii, ei i-au dat cinstea. Cu toate acestea s-a conservat termenul de **Udătoriu**. Despre acest obicei agrar care are drept scop asigurarea fertilității câmpului, bătrânii satului spun că se făcea a doua zi de Paști în situația în care Sângiorzul cădea înainte de Paști, deci cădea în post, în cele 12 săptămâni. Nu întâmplător Udătoriu se ținea de Sfântul Gheorghe, de Sângiorz. Cu această ocazie veneau fetele și ne udau cu gălețile care pe care. Sigur și băieții pe fete. Era ca o provocare. Dacă fetele nu erau udate, veneau ele, era o sfidare. Te uda cu apă din găleată și asta însemna că de Sfântul Gheorghe, pământul poate primi sămânța. Udătoriu înseamnă până la urmă rodnicia, reînvierea naturii. Se leagă de Paști care în ebraică înseamnă *trecere* și totodată e sărbătoare mare și lumea nu lucrează. Astfel a ajuns să fie organizat a doua zi de Paști. Udătoriu este un bărbat care a ieșit primul la arat cu condiția să fie căsătorit, cu familie cât mai numeroasă și care are boi. Cel ales trebuia să fie om de vază-n sat, nu oricine și cui îi stă bine, cui îi place. Înainte cu câteva săptămâni de sărbătoare, doi feciori din sat se pun crai. Prima lor misiune era de a afla pe cel dintâi gospodar ieșit la arat. Odată hotărâți asupra celui care va fi udătoriu, craii duceau tratative cu el. Un rol în aprobarea desfășurării obiceiului îl aveau autoritățile locale, care atestau calitățile celui ales.

A doua zi de Paști, craii, feciorii, oamenii căsătoriți, femeile veneau în tinda bisericii, unde era adus udătoriu în fața preotului pentru a le da dezlegarea obiceiului prin plata unei dispense. După aceea poporul asistă la confruntarea dintre crai și diac care nu va deschide biserica decât după ce e răsplătit cu un litru de horincă. Clopotarul anunță în fața întregului sat alegerea udătorului. Pe urmă cei doi crai îl ridică strigând: „Sus cu udătoriu!“.

Cei prezenți răspundeau: „Să trăiască!“.

Apoi urma desemnarea celorlalte funcții. Patru feciori primeau funcția de *feșnici*. Feciorul considerat mai tare era numit *comarnic*. Alți patru, dintre tinerii cei mai ageri, erau numiți *jendari*: *șef de post*, *judecător*, care știa mai multă carte, *mulțitor*, *scăzător*, *doctor*, *boactăr*, doi *sani-tari*, *păcurar*, *porcar*, astfel încât toată comunitatea feciorilor să fie cuprinsă în obicei. Participarea lor era obligatorie. Tinerii străini primeau funcții după imaginația crailor.

În timp ce are loc stabilirea funcțiilor, udătorii se retrăgea pentru a-și pregăti plugul, îl lega de teleguță pe care o ducea lângă o grămadă de buturugi, ferăstraie, securi, unelte pe care le foloseau feciorii. Apoi trasează un cerc în perimetrul căruia ascunde un ban. Acest ban trebuie găsit de flăcăi.

Însoțiți de un întreg alai, feciorii vin la casa udătoriului. Cei cu funcții mai însemnate încep să caute moneda, folosindu-se de unelte puse la dispoziție de udători. În tot acest timp, udătorii își lua ultimele măsuri de precauție pentru ca în cazul descoperirii monedei să poată fugi și să se ascundă.

Când era la cântători
Vălean era-n scăldători.
Și când erau zorile
După Vălean clopote.

Informator: Florian Ana,
62 ani,

A. 248

Frunzuliță de doi fragi,
Fostu-și-o doi tineri dragi!
Când o fost la logodit,
Părinții nu i-o nvoit;
Când o fost la cununat,
Părinții nu i-o lăsat,
Pă ei rău s-o supărat.
Și de mână s-o luat
Și s-o dus și s-o-necat
La plopuț, frunză rotată,
Acolo stă apa baltă.....
Și s-o dus și i-o cotate
I-o aflat l-o rădăcină

A cui îi vaca să-și tâie vitelul.

Tăt ținându-să de mână.
 Părinții i-o îngropat:
 Pă fecior dinjos de drum,
 Pă fată dinsus de drum.
 Și din fat-o răsărit
 O ruje mândră-nflorită,
 Din fecior o răsărit
 Un rug mândru înflorit.
 Rugu-atâta s-o întins
 Până ruja o cuprins.
 Părinții s-o blăstămat:
 - Cine' despărțăște dulci,
 Poarte-i codrii carnea-n
 ciungi,
 Cioantele pă su' butuci!
 Cine despărțăște dragi,
 Poarte-i codrii carnea-n
 fragi,
 Cioantele pă su' copaci!

Informator: Florian Ana,
 62 ani, culeasă în 1980

A. 249

La fântână la cetate,
 Be' o soră și c-on frate.
 Ii închină din oiagă:
 - Să trăiești sorucă dragă!
 - Să trăiești frate, n-oi be'!
 - Da di ce soruca me'?
 - Pântru ce m-ai măritat
 După omu' blăstămat,
 Mere dimineața-n sat
 Și vine pă sara bat.
 Nu mă-ntreabă ce-am cinat
 Da mă-ntreabă ce-am lucrat.
 Io îi spun c-am dăpănat
 Șapte scule de bumbac...

După găsierea monedei, craii trebuie să înjuge boii la car, să-l împodobească cu panglici și ciupți roșii sau tricolore, șterguri și curele. Udătoriu este pus pe teleguță.

Flancat de feciori, de-o parte și de alta, udătoriu va fi condus astfel de întreg alaiul satului la o apă curgătoare. Bătrânii vor încerca, prin viclenie, să distragă atenția feciorilor ca udătoriu să poată fugi. Ajunși la râu, în ritmul muzicii, craii îl iau pe udător, unul de-o parte, celălalt de alta, îl duc la marginea râului și în aclamațiile celor din jur, îl stropesc cu apă. În timp ce fac urări de an bun, se închină cu horincă. Udătoriu aruncă și el apă peste mulțime, fiind udată toată lumea, până și boii care au tras plugul. Apa ca element ritual avea rol de purificare și de fertilitate.

De la râu, întreg alaiul se întoarce la casa udătorului, în acordul muzicii și strigăturilor feciorilor. Mâncarea și băutura o aduceau participanții la obicei: feciorii aduceau horinca iar fetele veneau cu coșarca cu mâncare. Ajunși aici se poate începe jocul fără însă a se face abateri de la restricțiile acestei perioade, cunoscute de tot satul: feciorii nu aveau voie să joace cu neveste, bărbații cu fete. Pe de altă parte se avea grijă ca nimeni să nu îmbrățișeze fata cu care joacă, așa cum, o săptămână întreagă după aceea, feciorii nu aveau voie să viziteze fetele. Dacă vreun fecior încălca restricțiile era denunțat, luat pe sus de cei doi sfetnici și dus în fața judecății. Erau chemați: doctorul, care trebuia să dea diagnosticul, judecătorul, sentința, înmulțitorul o mărește, iar scăzătorul, sub diferite motive, o reduce la forma inițială. Sfetnicii îl țineau, comarnicul îndeplinea sentința lovindu-l în talpă cu un mai special făcut, mare, greu, în așa fel încât loviturile să fie dureroase. Cel pedepsit avea voie să facă recursuri: „N-o fost bine cum mni le-ai dat. Hai să-ți arăt eu cum să dă!” Comarnicul era obligat să primească înapoi loviturile, însă pe urmă avea dreptul să arate ce-a învățat. Astfel, se ajungea la bătaie între feciori, ba chiar la judecată. Feciorii încălcau restricțiile pentru a la arăta fetelor dragostea ce le-o poartă.

Începând de luni seara, timp de o săptămână în tot satul era o adevărată avalanșă de urmărituri și controale. Toți feciorii erau în alertă, supraveghindu-se îndeaproape. Familia fetei era obligată să dea drum liber cercetătorilor. Fata care se opunea era pedepsită la unul din cele trei jocuri ce aveau loc în acest răstimp.

După terminarea celor 12 jocuri feciorești are loc ospățul udătorului. Toți cei ce-au avut o misiune în practicarea ritului sunt invitați la masă. Marți seara are loc ospățul dat în cinstea udătorului la casa primului crai. Aici are loc și jocul.

După o săptămână se făcea joc la cel de-al doilea crai. Către ora 5 după-amiază se adună craii, udătoriu, comarnicul și ceilalți feciori. De față cu poporul, comarnicul aruncă maiul, aruncarea lui însemnând căderea tuturor restricțiilor, redarea libertății de acțiune a feciorilor, o libertate ce viza drepturile în conformitate cu legea bunei cuviințe, specifice întregii comunități satești.

Cele descrise sunt dovezi grăitoare a obiceiurilor păstrate cu sfințenie din moși strămoși.

(Informatori inv. Maria Goloman și Gavril Goloman†, Șurdești)

←—————→
O aflat unde-l doare buba.